

Tonja Blatnik

Interseksualnost - ko spola nista le dva

Kula let. 1, št. 1, 2008, str. 56 - 59.

Seksistične politike, ki so vpete v zahodne družbe, niso niti odpravljene niti povsem odkrite. Feministkam s konca 19. stoletja sledijo gibanja homoseksualcev v 60-ih letih 20. stoletja in gibanja transseksualcev v 90-ih letih, drzno, a ne povsem brez argumentacije pa lahko predvidevamo, da bo 21. stoletje čas gibanj interseksualcev (Zadnik in Mulej 2006: 232).

»Spol ni varen,« na javnih nastopih hrumi Kate Bornstein, transseksualna lezbijka, javnosti znana zlasti po knjigi *Spolni izobčenci: o moških, ženskah in nas ostalih* (*Gender Outlaw: On Men, Women, and the Rest of Us*, 1999). »Če sem rojen-a s telesom z mešanimi spolnimi znaki, tvegam, da me bodo razsekali – popravili, okrnili. Spol ni sporazumen. Rodili smo se: zdravnik nam pripiše spol. Dokumentira ga država, vsiljuje zakonodaja, posveti ga cerkev, kupuje in prodaja se v medijih. Nimamo besede pri lastnem spolu – ne smemo dvomiti o njem, se igrati z njim, ga razvijati s prijatelji, z ljubimci, z družino,« svojo trditev podkrepi Bornsteinova (Zadnik 2006: 6).

Ljudi, ki delijo njene izkušnje, resda ovija molk marginalnosti, še zdaleč pa jih ni malo. V svetovnem merilu je med vsemi ljudmi približno dva odstotka takih, ki niso ne moški ne ženske, ampak interseksualci (ang. intersexuals) (Preves 2005: 3). Ocene številčnosti pa niso enotne. Nekateri raziskovalci menijo, da je število interseksualcev višje, denimo 4 odstotke (Fausto-Sterling v Kimmel 2004: 345; Stewart 2004: 1), spet drugi, da je nižje – na 1500 rojstev naj bi se rodil samo en interseksualni otrok (Stewart 2004: 1). Interseksualnost v biološkem pomenu besede zaznamuje netipičen razvoj spola, do česar pride zaradi odstopanj v kromosomskem, gonadnem, genitalnem ali hormonskem razvoju otroka. Kot sinonim uporabljamo tudi pojme: hermafroditizem, dvospolnost, obojespolnost, medspol, tretji spol, spolna nedorečenost, motnje v spolni diferenciaciji ter motnje v razvoju spola. Vsi izrazi zaznamujejo enak pojav in sicer, da spolna dihotomija ni vedno zadovoljiva kategorizacija spola. Moški in ženska sta torej le ekstrema takoimenovanega spolnega kontinuuma, ko se legitimnima spoloma pridružijo: ženski, moški in pravi hermafroditi (glej Anne Fausto- Sterling v Zadnik 2006: 19). Sta torej spola dva ali je spolov pet?

Pregled zgodovine interseksualnosti na Zahodu kaže, da v našem kulturnem okolju pristajamo na dihotomijo ženskega in moškega ne glede na to, da spol človeka ni vedno nedvoumen. Vztrajanje pri tovrstnem dualističnem dojemanju spola pa poraja vprašanje, ali je spolna dihotomija res univerzalna in edina oblika spolne kategorizacije?

Vmesne spolne kategorije

Zahodnjaki čutijo nelagodje ob dvoumnostih in nasprotjih, ki so inherentne vsem vmesnim kategorijam, kot so transvestitstvo, homoseksualnost, transspolnost ter se silno trudijo, da bi jih razrešili. Mnoge druge kulture pa – za razliko – ne le sprejemajo take dvoumnosti, ampak jih razumejo kot pomembne in celo močne. Medtem ko se na Zahodu o interseksualnosti zgolj plaho šepeta, antropološki viri navajajo številne skupnosti z alternativnimi spolnimi identitetami: *berdache* med severnoameriškimi staroselci, *hemanche* med Čejeni, *xanith* v Omanu, *mahu* na Tahitiju, *nadle* v navajski kulturi, *washoge* v Keniji in *winkte* med Lakota Sjuji, *kwolu-aatmawol* na Papui Novi Gvineji in v Dominikanski republiki (Preves 2005: 40), *alyha* in *bwame* v plemenu Mojave, *kathoe* na Tajskem (Nanda 1999: 132-41).

Med najbolj odmevnimi pa so *hidžre* (ang. hijra), ki živijo v Indiji in v Pakistanu. Ta specifična družbena skupina, imenovana tudi indijski tretji spol, pooseblja odmik od zahodnega dojemanja spola kot dihotomije moški-ženska. Najpogostejša prevoda besede hidžra (iz hindujskega jezika urdu) sta interseksualec (»rojena hidžra«) in evnuh (»tisti, ki hidžra postane« – kastriran moški). Prevoda se uporabljata izmenično, odvisno od tega, o kateri vrsti hidžer govorimo (Nanda 1999: 13). Druga kategorizacija hidžer je zgodovinsko pogojena. Ključni mejnik je britanska nadvlada v Indiji (med leti 1875 in 1947), ko je vdor krščansko-judovske miselnosti zajel indijsko družbo. Ločnico med tako imenovanimi tradicionalnimi hidžrami in moderniziranimi (Zadnik 2006: 47-69) so zarisali procesi sekularizacije, modernizacije in vesternizacije Indije.

Tradicionalne hidžre

Tradicionalne hidžre delimo na »rojene hidžre« in »tiste, ki hidžre postanejo«. Prve predstavljajo interseksualci, druge pa evnuhi, torej moški, ki se svoji moškosti odpovedo. Iniciacijski postopek kastracije hidžram predstavlja drugo rojstvo ali prerojenje. Glavni motiv za tovrstno dejanje je mitološkega izvora. Gre za identifikacijo z bogom Šivo, ki je v hindujski mitologiji znan kot uničevalec in obnavljalec. Demaskulinizacijo opravi *dai ma*. To je hidžra, ki sicer nima nikakršnega medicinskega znanja, je pa obdarjena z močjo boga Bahučare Mate. Dai ma zato ne prevzema nobene odgovornosti za končni izid – življenje ali smrt skopljenca sta v božjih rokah (Zadnik 2004: 10). Operacija je življenjsko nevarna in zato je v Indiji prepovedana. Hidžre jo kljub temu izvajajo, ilegalno in na skrivaj.

Tradicionalne hidžre prisegajo na svojo spolno nevtralnost, zato se dosledno držijo pravila, da medse sprejemajo bodisi interseksualce bodisi evnuhe. Svojo spolno nedorečenost razumejo kot izbranost, ki jim podeljuje poseben status v družbi. Ponašajo se z domnevno nadnaravnimi sposobnostmi, zaradi katerih v indijski družbi zasedajo položaj opravljalcev ritualnih obredov. Ekonomska niša hidžer je opravljanje blagoslovov. Blagoslovijo v različne namene in vsakogar; najpogosteje pa blagoslove za plodnost namenjajo mladoporočencem. Paradoksalno je, da to vlogo igrajo ravno hidžre, interseksualci ali evnuhi, ki nimajo reproduktivnih sposobnosti. V vsakdanjem življenju igrajo hidžre predvsem dve ritualni vlogi: plešejo in pojejo ob rojstvu dečkov, na porokah pa obdarijo novoporočenca s plodnostjo (Zadnik 2004: 12). Glavna funkcija hidžer je blagoslovljenje novorojenčkov. Na vratih hiše, kjer se je rodil otrok ali kjer bo poroka, hidžre s kredo narišejo znak svoje skupnosti. Ta služi kot opozorilo ostalim skupnostim hidžer, da je hiša že »oddana« in smejo rituale tam opravljati le one. Hišo nato ponovno obiščejo na dvanajsti ali dvajseti dan otrokovega življenja. Če zdravstveno stanje matere in otroka nista stabilna, obisk prestavijo na ugodnejši dan. Skupina hidžer, ki izvaja ritualno dejavnost, šteje pet ali več članov. Predstava zajema izvedbo krajše pesmi in blagoslov otroka, v bolj dovršeni različici pa še petje, ples in ugajanje norčij. Preden hidžre otroka blagoslovijo, pregledajo njegove genitalije. Če se izkaže, da njegov spol ni dorečen, rečejo: »Otrok pripada nam, saj je tak kot me: ne moški ne ženska.« (Nanda 1999: 40-9)

Za blagoslov novorojenčka, kjer s simboličnimi kretnjami prenesejo pretekle grehe z otroka na skupnost hidžer, zahtevajo hidžre zelo visoke vsote. V časopisu *The Times* so leta 2004 poročali o vsoti 12.000 rupij, to je približno 250 evrov. Četudi gre za zelo visok znesek,

ga večina družin izplača (Meo 2004: 22). Ljudje hidžram plačujejo predvsem iz sramu, pa tudi iz strahu pred prekletstvom. Hidžre zato veljajo celo za »nevarne«, kajti poleg sreče lahko prinesejo tudi prekletstvo. Neplodnost, impotenco moškega ali finančno stisko uveljavljajo kot orožje proti vsakomur, ki se iz njih norčuje ali jim ne plača dovolj (Tratnik 2006: 25). Kadar pa globoko ukoreninjene norme indijske družbe le ne zadostujejo, hidžre uporabijo zadnje orožje: zagrozijo, da bodo javno pokazale svoje iznakažene genitalije (glej Slijper 1997: 2).

Modernizirane hidžre

Pri moderniziranih hidžrah so vstopni pogoji precej manj strogi kot pri tradicionalnih. Poglavitni pogoj je želja po služenju denarja na način, kot to počno hidžre. Poleg ritualne funkcije hidžre privzemajo dodatno vlogo, ki pa jo mnogi »božji evnuhi«, kot hidžre tudi poimenujemo, zelo radi zanikajo – prostitucijo. Ljudje imajo do njih zato protisloven odnos: po eni strani jih spoštujejo zaradi domnevnih nadnaravnih moči, po drugi strani pa jih zavračajo zaradi prostitucije. Vendar pa nadnaravne moči, ki jih hidžram pripisujejo Indijci, niso edini razlog za spoštovanje.

Hidžre so aktivne tudi v politični sferi, kjer se združujejo pod različnimi slogani: »Ne potrebuješ genitalij, da bi bil politik« (Zadnik 2004: 14), »Obstaja ena rešitev pred nekoristnimi politiki: dajte mandat evnuhom.« (Tratnik 2006: 26) Razglasile so se za protistrup razuzdani in podkupljivi politiki Indije, kjer pomembne položaje vedno zasedajo privilegirane visoke kaste. V zadnjih letih je bilo na lokalni in državni ravni izvoljenih vsaj šest hidžer. Leta 2000 je časopis *The Hindustan Times* objavil novico, da je »teta« Šabnam v zvezni državi Madhya Pradesh zbrala več glasov kot vodilni nacionalni stranki Congress in Bhartiya Janata Pary (BJP) skupaj, vodja slednje je bivši premier Atal Behari Vajpayee (Reddy 2003). Trenutno imajo hidžre dve županji in več lokalnih politikov v celotni Indiji. Nekateri razlagajo rast politične moči hidžer kot uresničenje napovedi hindujskega boga Rame. Predvsem severno Indijo, kjer je hidžer največ, je v zadnjem desetletju zajel val navdušenja nad hindujskim bogom Ramo, ki je v mitologiji napovedal, da bodo hidžre zvladale svetu (Reddy 2003).

Poseben potni list za interseksualce

Da je spol prej posledica kulturnih vzorcev, ki so v prostoru in času spremenljivi, kot pa nekega naravnega biološkega dejstva, dokazuje dejstvo, da je interseksualnost v primeru indijskih hidžer institucija v pravovernem smislu, kar pomeni, da je kot taka tradicija specifične kulture.

Foto:Erik Blatnik, *Hidžre*

Najzgovornejši dokaz, da Indija interseksualnost resnično sprejema z institucionalizacijo, je njihova zakonodaja. V obrazcu za pridobitev potnega lista, ki ga izdaja indijsko Ministrstvo za zunanje zadeve, se namreč nahaja naslednji člen: *V primeru moške/ženske možnosti, v kvadrateg vpišite črki M/Ž. Evnuhi v kvadrateg vpišite E* (In case of Male/Female option, please write M or F as applicable in the box space provided. For eunuch, please write E in this box.) (Zadnik 2006: 68). Črka E oziroma evnuh označuje hidžre, saj morajo novi člani po mitoloških zapovedih pred vstopom v skupnost prestati iniciacijo kastracije, razen v primeru, da gre za »hidžre od rojstva« oziroma interseksualce.

Interseksualna gibanja na Zahodu

Povsem drugačna usoda pa doleti interseksualce na Zahodu. Ker je spol na Zahodu praviloma omejen na dualizem moškega in ženske, so ostali spoli (moški/ženski/pravi hermafroditi oziroma interseksualna stanja) izključeni tako, da so označeni kot bolezen.

Aktualno »sodobno kreacijo spola« (modern sex creation) (Dreger 2003: 181), kot Dregerjeva imenuje

odločitev medicine glede »pravega« spola interseksualnega otroka, sestavljajo tri dejavnosti: operacija genitalij ter ostalih spolno specifičnih delov telesa, kot so denimo dojke; hormonska terapija, ki je v primeru edinega zdravje ogrožajočega interseksualnega stanja – kongenitalne adrenalne hiperplazije (congenital adrenal hyperplasia – CAH) obvezna, v vseh ostalih pa je le podaljšek in deluje kot potrditev »pravilnosti« medicinske odločitve; socializacija, usklajena z normami, ki veljajo za določen spol. Ključno vodilo zdravnikov specialistov, ki sodelujejo pri kreaciji spola (endokrinolog, genetik, urolog in tako dalje) se glasi »eno-telo-en-spol« in izvira iz 19. stoletja (Zadnik 2006: 14). Na vsakih 1000 otrok se izvedeta ena do dve korektivni operaciji genitalij (Johnson 2003: 90), kar v primeru ZDA pomeni, da na dan operirajo vsaj pet interseksualnih otrok (Morris 2004).

Vendar pa se celotna zahodna družba z medikalizacijo interseksualnosti ne strinja. Vidik »simpatije« do interseksualnosti je na Zahodu lociran v polje aktivizma, raziskovalne dejavnosti ter v določene segmente medicinskih specialistov, ki dvomijo o etični normirani upravičenosti operativnih posegov v telo. Po letu 1990 je v ZDA in Kanadi moč zaznati trend ustanavljanja organizacij in skupin za podporo interseksualcem. Poglavitno vodilo njihovega aktivizma je demedikalizacija interseksualnosti.

Poudarjajo, da interseksualciniso »bolniki« v medicinskem smislu. Zato bi jim družba morala dati pravico, da spol izberejo sami, nekateri aktivisti so celo mnenja, da spolna dihotomija ni ustrezen način spolne kategorizacije. Zahtevajo novo spolno kategorizacijo, ki interseksualnost priznava kot »tretji spol«. Po podatkih iz leta 2002 je v ZDA uradno registriranih 16 organizacij (Preves 2005: 3), podatki iz leta 2004 pa poročajo že o 3012 organizacijah v ZDA in Kanadi (Morris 2004). Pričakovati je mogoče, da se bo trend nadaljeval tudi drugod na Zahodu (Preves 2005: 3).

Naj sklenem z besedami Michela Foucaulta v delu *Zgodovina seksualnosti* (The History of Sexuality, 1978): »Telo je površina in prizorišče kulturnega vpisa, biološki spol pa je umetni konstrukt, ki sam po sebi ne obstaja, ne da bi bil proizveden v zgodovinsko specifičnih interakcijah diskurza in oblasti.« (Foucault v Butler 2001: 106)

Citirane reference

Butler, Judith

2001 *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: Založba Škuc.

Dreger, Domurat Alice

1998 *Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex*. Cambridge, Massachusetts in London: Harvard University Press.

Johnson, Olive Skene

2003 *The Sexual Rainbow: Exploring Sexual Diversity*. London: Fusion Press.

Kimmel, Michael

2004 *The Gendered Society Reader*. Oxford: Oxford University Press.

Meo, Nick

2004 'Murder exposes Delhi's Bizarre Underbelly.' Spletni vir: <http://search.epnet.com/direct.asp?an=7EH2169416931&db=ntf>, 7. 4. 2004.

Morris, Esther

2004 'The Self I will Never Know.' Spletni vir: <http://newint.org/fatures/2004/02/01/self/>, 14. 11. 2006.

Nanda, Serena

1999 *Neither Man nor Woman: the Hijras of India*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.

Preves, E. Sharon

2005 *Intersex and Identity: The Contested Self*. New Brunswick, New Jersey in London: Rutgers University Press.

Reddy, Gayatri

2003 'Men who would be Kings: Celibacy, Emasculation, and the Re-production of Hijras in Contemporary Indian Politics.' Spletni vir: http://www.findarticles.com/cf_0/m2267/1_70/102140951/print.jhtml, 11. 2. 2008.

Slipjer, Froukje

1997 *Neither Man Nor Woman: The Hijras of India*. New York: Archives of sexual behavior.

Stewart, Ann

2004 'Intersex-Construction, Deconstruction or Reconstruction?' Spletni vir: <http://uq.edu.au/equity/docs/intersexpaper.pdf>, 10. 5. 2005.

Zadnik, Tonja

2004 'Tretji spol: hidžre – ne moški ne ženska.' *Polet, magazin Dela in Slovenskih novic* (40): 10–15.

2006 *Interseksualnost kot izziv spolni dihotomiji - primer indijskih hidžer*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zadnik, Tonja in Mulej Lucija

2006 'Hegemonija Zahoda: spol kot neodvisna spremenljivka.' *Anthropos* (1/2): 221-32.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 12. 2. 2008